

Najaarscongres Gewina, vrijdag 25 november 2022, Academiegebouw Groningen

‘VAN LUIS IN DE PELS TOT CORPORATE GLOSSY? UNIVERSITAIRE PERS IN NEDERLAND EN BELGIË SINDE HET EINDE VAN DE NEGENTIENDE EEUW’

Abstracts

Guus Termeer, 50 jaar strijd om een onafhankelijke universiteitskrant

De Groningse universiteitskrant *UK* ontstond in 1971 op de golven van de democratiseringsbeweging en was (naar eigen zeggen) het eerste onafhankelijke universitaire weekblad met professionele journalisten. Het initiatief voor een opiniërend universiteitsblad met vrije nieuwsgaring kwam niet van kritische studenten maar van de hervormingsgezinde rector magnificus Jan Snijders. De revolutie kwam in Groningen van boven! Vanaf het prille begin was de onafhankelijkheid van de redactie een heet hangijzer. Een poging van de universitaire voorlichter om de eerste hoofdredacteur te worden werd verijdeld. Er kwam een professioneel journalist die de kar ging trekken.

Tijdens het 50-jarig bestaan van de *UK* (nu *UKrant*) laaide de strijd om de onafhankelijkheid van de redactie diverse keren op. Soms omdat bestuurders of studentactivisten hun invloed op de berichtgeving wilden doen gelden, maar vaker en diepgaander omdat de redactie intern verdeeld was over de journalistieke werkwijze en koers. Met twee keer een hoogoplopend conflict: in 1977-1978 en recentelijk in 2016-2017.

De eerste serieuze bestuurlijke aanval op de onafhankelijke positie kwam pas na 40 jaar. Het College van Bestuur draaide uit onvrede over de berichtgeving de geldkraan dicht waardoor het blad alleen nog digitaal kon verschijnen. Een logisch gevolg van de verzakelijking en internationale concurrentiepositie van de Nederlandse universiteiten? Dat valt te bezien. Ook de persoonlijke verhoudingen tussen bestuurders en journalisten en het incasseringsvermogen van bestuurders speelden in Groningen een belangrijke rol.

Guus Termeer was van 1990 tot 2014 hoofdredacteur van de UK. Als samensteller, eindredacteur en auteur leverde hij een stevige bijdrage aan het boek Heb je dat gelezen! 50 jaar Universiteitskrant Groningen (2021). Samen met Klaas van Berkel schreef hij het boek The University of Groningen in the World: A Concise History (2021).

Pieter Slaman, De gespleten persoonlijkheid van een universitaire gemeenschap:

Binding versus zelfkritiek in de Leidse universitaire media, 1931-2022

Sinds de tweede helft van de negentiende eeuw hebben universiteiten geworsteld met de vraag in hoeverre de eenheid in de gemeenschap en de universitaire cultuur bewaard konden blijven onder druk van de vele middelpuntvliedende krachten. Een universitaire periodiek, wekelijks beschikbaar voor de gehele academische gemeenschap en bedoeld voor nieuws, mededelingen en discussie, was aan veel universiteiten een van de schaarse bindmiddelen. Onderzoek naar deze periodieken is een zeer bruikbaar instrument om de (vaak mislukkende) strijd om eenheid in kaart te brengen.

De geschiedenis van de Leidse periodieken het *Leids Universiteitsblad* (*LUB*, 1931-1970), *Acta et Agenda* (1968-1977) en *Mare* (1977-heden) toont zowel de behoefte aan eenheid als de onmogelijkheid ervan. *LUB* had de stem van de *Civitas Academica* moeten zijn, maar scheurde in 1961 omdat de studentenredactie een kritische stem vond, te kritisch in de ogen van veel stafleden. Voortaan gingen opinie en zakelijke mededelingen gescheiden door het leven. In *LUB* en *Mare* is de opkomst en ontwikkeling van de brutale, niet langer volgzaam studentestem te volgen. Verschillende Colleges van Bestuur vonden dat die kritische stem schadelijk was voor de publieke beeldvorming en marketing van de universiteit. De officiële communicatie vanuit het bestuur van de instelling kwam er tegenover te staan, waarbij de kritische stem overleeft in een precaire financiële toestand. Er liggen botsende opvattingen over eenheid aan ten grondslag. Vereist die een positief geluid om gevoel van eigenwaarde en *branding* te versterken? Of vereist die een werkelijk open forum waarin alles gezegd kan worden, ook kritiek op de eigen instelling?

Pieter Slaman is universiteits- en onderwijshistoricus en verbonden aan de Universiteit Leiden.

Abel Streefland, Op zoek naar waardering en zelfstandigheid: Delftse periodieken in de eerste helft van de twintigste eeuw

Wat begon met kleine, kortlopende, overwegend socialistische studentenbladen, groeide in 1898 uit tot het langlopende *Studenten Weekblad* (1898-1924). In het blad werden essays en verslagen gepubliceerd naast mededelingen vanuit corps en universiteit. Het bood allerhande

schrijvers, verenigingen, clubs en instituten de mogelijkheid zich te uiten. Omdat in het *Studenten Weekblad* geen stukken over technische onderwerpen verschenen, kwam van 1910 tot 1920 onder redactie van studenten een tweewekelijks *Technisch Studenten Tijdschrift* uit. Geen prestigieus wetenschappelijk tijdschrift, maar technische verhalen bestemd voor technische studenten, mét diagrammen, formules en grafieken – en daarmee vrij uniek voor Nederlandse studentenbladen.

In 1924 werd besloten om het *Studenten Weekblad* in het vervolg uit te brengen als corpsblad onder de naam *De Spiegel* (1924-1976). Deze periodiek bevatte naast corps- en verenigingsmededelingen allerhande illustraties, gedichten, feuilletons en zelfs toneelteksten. Meer dan het *Studenten Weekblad* was het bedoeld voor een speciaal deel van de studentenpopulatie – de corpsleden. Pas ver na de Tweede Wereldoorlog zouden er nieuwe periodieken ontstaan voor alle studenten en medewerkers.

De Delftse universiteitsbladen hebben in de loop van de twintigste eeuw meerdere grote transformaties doorgemaakt. In dit paper wil ik de Delftse studentenpers uit de eerste helft van de twintigste eeuw onder de loep nemen en analyseren. Voor de Delftse instelling was het een roerige en belangrijke tijd: in 1905 werd de Polytechnische School (secundair onderwijs) omgevormd tot Technische Hogeschool (universitair onderwijs). Het was het resultaat van een lange lobby voor erkenning van het wetenschappelijke karakter van de technische vakken. De achterliggende vraag van dit paper is dan ook op welke manier de Delftse universitaire pers heeft bijgedragen aan het (her)vormen van de identiteit van de instelling.

Abel Streefland is wetenschapshistoricus en universiteitshistoricus van de TU Delft.

Chris Engberts, *Oeuvre des Missions & Le mouvement antiesclavagiste*: Studentenpers tussen universiteit, kerk en politiek

In November 1897 werd in Leuven een studentenorganisatie in het leven geroepen, die zich ten doel stelde om de katholieke missie in Congo te ondersteunen. Een jaar later verscheen het eerste exemplaar van het verenigingsblad onder de titel *Oeuvre des Missions Catholiques au Congo*. Dit blad zou slechts korte tijd uitgeven worden. Al in 1899 ging het samen met het periodiek van de Brusselse Société antiesclavagiste de Belgique. Het nieuwe blad, *Le*

mouvement antiesclavagiste, zou tot de Eerste Wereldoorlog het voornaamste orgaan zijn van zowel de Leuvense studentenorganisatie als de hoofdstedelijke Société.

De vroege jaren van het *Oeuvre* roepen de vraag op wiens stem terug te vinden is in het blad. De dragende krachten ervan waren ambitieuze studenten uit welgestelde kringen. Zij waren in staat om hun organisatie en blad vanaf het prilste begin te integreren in bestaande structuren. Leuvense hoogleraren, hooggeplaatste geestelijken en ervaren activisten uit de anti-slavernijbeweging verbonden zich allen aan het *Oeuvre*. Door deze verregaande inbedding is het mogelijk het blad gelijktijdig te zien als studentenblad, als universiteitsblad en als onderdeel van een politieke beweging.

Het samengaan van het *Oeuvre* met het blad van de Société antiesclavagiste resulteerde vervolgens in een blad dat nog lastiger eenduidig te karakteriseren is: *Le mouvement antiesclavagiste* was een blad dat zeer uitdrukkelijk Leuvense studenten en Brusselse activisten met elkaar verbond. Meer nog dan het *Oeuvre* roept *Le mouvement* vragen op over waar de grens getrokken kan worden tussen de universitaire periodieke pers en buitenuniversitaire periodieke pers.

Christiaan Engberts werkt als postdoctoraal onderzoeker aan de KU Leuven aan een transnationale geschiedenis van de inmiddels bijna zes eeuwen oude Leuvense universiteit.

Agnes van Steen, De ‘studentenoppositie’ en de universitaire pers: Hoe de linkse studentenbeweging (1963-1983) greep kreeg op de studentenbladen en die ook weer verloor, landelijk en in Leiden

In 1963 werd de linkse, maatschappelijk geëngageerde Studenten Vakbeweging (SVB) opgericht, die in Leiden een afdeling kreeg. De SVB streefde naar democratisering van de universiteiten en gaf het blad *Demokrater* uit. De SVB en *Demokrater* verdwenen na de democratiseringsacties in 1969, waarna radicale studenten zich richtten op maatschappijhervorming en gedurende een jaar vanuit Leiden het blad *Aksie* uitgaven. In 1971 werd de SVB opgevolgd door het Landelijk Overleg Grondraden (LOG), nog steeds met een links karakter, dat de *LOG-krant* uitgaf. Al die tijd bestond een ander landelijk studentenblad dat vanaf 1964 *Student* heette en waarop de invloed van de linkse studentenbeweging was te merken.

In Leiden deed zich een parallelle ontwikkeling voor. De SVB was hier eerst opgevolgd door radicale studenten die greep kregen op het *Leids Universiteitsblad (LUB)*, dat in 1970 werd opgeheven en opgevolgd door *Acta et Agenda* en *Mare*. In 1971 kwam de linkse Leidse Studentenbond (LSB) tot stand, die zich aansloot bij het LOG en af en toe een eigen blad uitgaf. In deze jaren kwam de universitaire vrouwenbeweging op, die vorm gaf aan Vrouwenstudies. Hierbij betrokken vrouwen, die ook lid waren van de LSB, gaven het blad *Lotta* uit, voor vrouwen aan de Leidse universiteit, dat in 1983 werd opgeheven. Dat jaar werd het LOG landelijk opgevolgd door de niet-politieke LSVb als belangenbehartiger voor studenten. Het tijdperk van de linkse studentenbeweging was voorbij en daarmee hun invloed op de universitaire pers. Hoe die invloed zowel landelijk als in Leiden verliep is het onderwerp van mijn bijdrage.

Agnes van Steen is historicus en werkt aan een proefschrift over Leidse vrouwenbewegingen – en de daarbij betrokken vrouwen – van 1860 tot 1990 in relatie tot de landelijke ontwikkeling.

Ruben Verwaal & Jacques van der Linden, Micromoordenaars in opmars:

Nieuws waarde van epidemieën in de tijdschriften van de Erasmus Universiteit

Rotterdam

De gedrukte massamedia zijn een belangrijk forum voor de communicatie van gezondheidsrisico's. Veel wetenschappers hebben onderzoek gedaan naar de nieuws waarde en retoriek van berichten over bijvoorbeeld HIV/AIDS sinds de jaren tachtig, waarbij ze hebben laten zien hoe kranten enerzijds bijdroegen aan het bewustzijn en de preventie van besmetting, maar anderzijds de stigmatisering van minderheden versterkten. Deze studies zijn bijna uitsluitend gebaseerd op dagbladen. Hoe vormden meer gespecialiseerde periodieken de publieke perceptie van HIV/AIDS, SARS, de Hong Konggriep, Hepatitis B, MRSA, Zika en Ebola? In deze presentatie onderzoeken we medisch/wetenschappelijke artikelen en nieuwsberichten over epidemieën in de universitaire pers van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) en het Academisch Ziekenhuis sinds de jaren tachtig. De EUR publiceerde in de jaren tachtig en negentig meerdere periodieken tegelijk, waaronder het weekblad *Quod Novum* (1968-1997), de maandbladen *Monitor* (1972-2017), *Scanner* (1997-2020) en

Erasmus Magazine (1997-heden) en de kwartaalbladen *Desiderius* (1988-1997) en *O'Dokter* (1970-2020).

In een stad waar vaak de meeste geïnfekteerden van Nederland konden zijn, waren besmettelijke ziektes relevant voor de gehele universiteit, zoals in de vorm van seksuele voorlichting, als onderzoeksonderwerp en in de behandeling van patiënten in het Academisch Ziekenhuis. Dit paper analyseert de artikelen over HIV/AIDS, SARS en andere epidemieën die sinds 1980 verschenen en vraagt wanneer en hoe de gezondheidskwestie aandacht kreeg, welke nieuwswaarden ten grondslag lagen aan publicatie en wie de hoofdfiguren waren in het nieuws. Stigmatiserend taalgebruik over 'risicogroepen' in de vroege jaren tachtig was ook de universitaire pers niet vreemd. Maar anders dan nationale kranten die met name recente gebeurtenissen rapporteerden, vervulden de universiteitsbladen een meer vormende, duidende/informerende en reflecterende functie door kwesties in maatschappij en wetenschap aan de kaak te stellen.

Ruben Verwaal is conservator van de medische collecties en docent medische geschiedenis bij het Erasmus MC. Jacques van der Linden is vrijwilliger bij het Erasmus MC Erfgoed en oud-eindredacteur bij ANWB Media.

Max Meessen, Tussen papier en digitaal: Hoe universiteitsbladen het *Ublad* en *Mare* worstel(d)en met mediaconvergentie

In heel Nederland hebben universiteitskranten te maken (gehad) met de worsteling omtrent mediaconvergentie. Vaak ontstaat er veel onrust binnen de universitaire gemeenschap als een universiteitsblad bijvoorbeeld niet meer op papier wordt uitgegeven. De uitkomst van deze worsteling is dat sommige universiteitskranten gestopt zijn met hun papieren versie, zoals het *Ublad*. Daarnaast zijn er universiteitsbladen, zoals *Mare*, die papier combineren met een online gedeelte.

We kennen dus de uitkomsten van deze worsteling, maar hoe de worsteling verlopen is en welke factoren hierin bepalend waren, is niet bekend. De worsteling bij universiteitskranten met mediaconvergentie is niet iets unieks, want veel media hebben moeite met het doorvoeren van aanpassingen waar de huidige maatschappij om vraagt. Naar mediaconvergentie, in dit onderzoek opgevat als de situatie waarin een bestaande printredactie ook content voor de

website moet gaan maken, is zeer veel onderzoek gedaan. Toch is er naar mediaconvergentie bij de universitaire pers nog vrijwel geen onderzoek gedaan. Dit terwijl universiteitsbladen een unieke positie innemen in het Nederlandse en internationale medialandschap. Het zijn onafhankelijke redacties, die de kritische luis in de pels van de universiteit zijn, terwijl dezelfde universiteit hen vaak (in)direct betaalt.

Dit brengt ons tot de volgende hoofdvraag: Hoe hebben *Ublad* en *Mare* mediaconvergentie benaderd en geïmplementeerd?

Het feit dat er verschillende actoren betrokken waren bij dit proces, brengt ons tot twee deelvragen:

1. Welke rol speelden deze relevante actoren?
2. Welke eventuele andere actoren speelden nog een rol?

Aan de hand van diepte-interviews met direct betrokkenen, (oud)-(hoofd)redacteuren, leden van redactieraden en leden van het College van Bestuur van de universiteit, is geprobeerd een antwoord te formuleren op de hoofd- en deelvragen.

Max Meessen studeerde geschiedenis en media studies: journalistiek en nieuwe media, en deed onderzoek naar digitalisering van universiteitskranten.

Ries Agterberg, De veranderende functie van universiteitsbladen: Van politieke krant naar multimediaal nieuwsmedium

In de geschiedenis van de universiteitsbladen vanaf de jaren 70 is de strijd om de onafhankelijkheid altijd een constante geweest. Maar de manier waarop de bladen invulling hebben gegeven aan die onafhankelijkheid en hun functie binnen de universitaire gemeenschap, is de afgelopen decennia veranderd. In mijn verhaal wil ik focussen op die ontwikkeling aan de hand van enkele concrete voorbeelden en trachten deze te duiden.

Daarbij beschrijf ik drie periodes. De eerste periode is de tijd van de WUB, het gemeenteraadsmodel van de universiteiten. Universiteitsraad is medebestuurder en de rol van U-bladen is om als onafhankelijke pers de democratie te volgen. De onafhankelijke nieuwsvoorziening is vooral gericht op de raden. Dat verandert wanneer in de jaren 90 de MUB wordt ingevoerd. Het politieke element wordt minder belangrijk. De bladen willen de band met de lezers versterken door hun onderwerpen breder te kiezen en het gaat nu vooral

om lezers te verleiden om de bladen te lezen. De aanpak is meer thematisch en er komen ook meer glossy magazines. De laatste jaren zijn de meeste universiteitsbladen overgegaan naar een digitale verschijningsvorm. Artikelen zijn korter, directer. Het contact met de lezersgroep directer. Een overkoepelend thema in de functie wordt het eigenaarschap van de onafhankelijke bladen. Waarin verschilt het universiteitsblad van de afdeling communicatie? Dat zit in het eigenaarschap dat meer ligt bij de studenten en medewerkers. Hiermee samenhangend is de meest actuele trend die van de onderzoeksjournalistiek. Steeds meer bladen kiezen ervoor één thema kritisch te onderzoeken. Die thema's zijn onder meer ongewenst gedrag, internationale samenwerking en diversiteit.

Ries Agterberg (1960) is hoofdredacteur van DUB, het Digitaal Universiteitsblad van de Universiteit Utrecht. Hij is ook voorzitter van de Kring van Hoofdredacteurs Hoger Onderwijs Media. Eerder werkte hij bij de universiteitsbladen Univers (Tilburg) en Mare (Leiden). Hij heeft in Utrecht Nederlandse Taal- en Letterkunde gestudeerd.